

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETESEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr, $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Hajdan és most.

Honnan van az, hogy az evangéliumi igazság bajnokai rendszeren oly nagy megnyugvással és tudatossággal tekintenek vissza a mult időkre? Gondolom, onnan van ez, mert a mult idők hű rajzában, nemcsak az igazság küzdelmei s győzelmei ujulnak fel a lélek előtt, hanem abból egyszersmind tanúságot, vigasztalást, erőt s bátorságot is meríthetünk arra nézve, miként bárminemű visszáságok, tusák és háborúságok közepett, a dicsőséges sikert csakis akkor lehet kivívni, ha felövedezzük magunkat azzal a kétélű lelki fegyverrel, mely nem más, mint Isten beszéde. Amaz ős apostoli kor buzgó hívői ily módon futottak ám az elibök kitűzött czél felé, a mely czél Isten dicsősége s az ő országának tökéletes diadala vala. És szent vágyódással szünetlenül e czélért lelkesedtek, mert annak elérésében egyuttal saját üdvöket, örök életöket is biztosítva látták. Abban az időben a kisebb és nagyobb gyülekezetek lelki élete, minden emberi ékesszólásnál hangosabban hirdette azt a tényt, hogy Krisztus evangélioma valósággal Istennek ereje, mely életet, erőt, fejlődést biztosít egyeseknek, családoknak, egyháznak, államnak egyaránt. S magokat a híveket nem a pártok érdektusái, sem nem önző nagyra-vágy hatalmi törekvései fűzték egymáshoz — hiszen mindezt a sátán cselekedeteinek tartották, — hanem igenis azok az erények kapcsolták össze őket mint egy testnek a tagjait, a mely erényekről Pál apostol a legnagyobb elismeréssel emlékezik meg leveleiben. Akkor például a római gyülekezet hite olyan volt, hogy arról mint követendő példáról az egész keresztyén világban tisztelettel beszéltek. És ma, ugyan mit kellene írnia az apostolnak Rómáról? Akkor a korinthusi gyülekezet tagjai bővöl-

ködtek az egészséges tudomány ösmeretiben s az apostol dicsekedésének méltó tárgyai valának. Az efézusiaknak Jézus Krisztusban való hitök s az atyafiak iránt tanusított szeretetök gyümölcsöző s a filippibeliek lelki egysége az első naptól kezdve kiválóan üdvös hatású, áldásos volt. A kolosseiekről azt írja, hogy köztök az evangéliom igazsága gyümölcsöt terem és gyarapodik s örömmel tapasztalja, hogy valósággal megismerték Istennek kegyelmét. A thesalonikai hívekről meg egyenesen azt mondja, hogy minden hívőre nézve példányképül szolgálnak, mert a hitben s az egymás iránt való szeretetben napról-napra elébb-elébb haladnak. Pedig akkor még nem voltak diszes templomok, képzett egyházi szónokok, művészi igények kielégítésére szánt karénekek és az ünnepies szertartások egész raja. Sziklaüregek, barlangok rejtekeiben gyűltek össze Krisztus üldözöttjei s nem támogatta őket sem szervezett dúsgazdag papirend, sem viláгурalmi tulsulyra törekvő pápaság. De élt és munkálkodott bennök Krisztus és a kik Istent imádták, lélekben és igazságban imádták. Az evangéliom tiszta tudományát nem elegyítették meg földi hiu bölcselkedéssel, sőt inkább oda hagyva a test, világ és bűn gyönyöreit, egyedül Krisztusban keresték üdvöket, életöket. A gyülekezetek őrállói, előljárói, vénei épügy, mint az egyes tagok, teljesítették kötelességöket; egyek valának mindnyájan az élő hitben, az örvendező reménységben, a munkás szeretetben. Valóban lélekemelő, fenséges képe a multnak.

És ma, mi a keresztyén egyház élete? Halvány, bágyadt, szintelen egyháziasság. A vallást legtöbb esetben a világi érdekek s hatalmi törekvések eszközeül használja fel a korcs utókor.

Ne tovább ezen az úton! Vissza az Isten

beszédéhez! A hamis jelszavak lármája elől meneküljünk Krisztushoz s hitünk és erkölcsi életünk által igazoljuk azt, hogy a választott nemzetség, királyi papság és szent nép elfordul a sötétség, szeretetlenség s hiu önzés szörnyeitől és a világosság, szeretet s közboldogság lelke által áthatva, nemesen, híven, rendületlenül küzd mind a diadalomig! Teljesítse mindenikünk keresztyéni és honpolgári kötelességét. És ekkor a vigasztalás, világosság és erő Istene, az ő küzdő egyházát, Lelkével és igéjével megtartandja minden tévelygések ellen. Az ő beszéde igazság és bizonyosság!

Theologus.

A fekete lobogó ki van bontva.

Az első országos katolikus nagygyűlés, a mint azt oly lázas és erőszakos előkészítő munka és izgatás után várni lehetett, csakugyan nagy néptömeg összecsiszítása s a főpapság és a feudális mágnások vezetése mellett ment végbe f. hó 16-án Budapesten. Impozáns tüntetést akartak rendezni az egyházpolitikai javaslatok ellen s ez, úgy látszik, félig-meddig sikerült is, mert még a liberális sajtó némely része is elismerést hebeg a gyűlés nagyszerűsége és a tanúsított mérséklet miatt a vezetőknek. Hiába! ez így szokott lenni! Még a sajtó önérzetesebb része sem tudja nálunk emancipálni magát azon, elismerjük eszélyes és hasznos, de méltatlan és

megalázó magatartás alól, a melynek alaptónusa a hatalmasok irányában a kegyhajhászó nyájaskodás, a képmutató hizelkedés, a mely még a kimondott igazság erejét is bocsánatkérések által igyekezik hatástalanná tenni. De hiszen igazságuk van, mert csakugyan nagy hatalom az a klérus és nem kis erő van a vele érdek-közösségben álló mágnások kezében sem... Világosan mutatja ezt épen a lefolyt nagygyűlés is, mert hiszen mi nem sokkal látunk többet abban annak a befolyásnak érvényesülésénél, a melyet az említett elemek az egész alsó papság felhasználásával a tájékozatlan tömegre gyakorolni képesek a hithűség, a vallásosság fanatizáló eszközeinek felhasználásával. Azzal a becsületes néppel elhithetni a mily könnyű, épen oly lelkiismeretlenség, hogy hite, vallása veszélyben van. Oh, ha tudnák szegények, hogy épen hazájuk létének, fennállásának, nemzetök erősödésének s a műveltség, közbéke és erkölcsiség útján való előhaladásának biztosítékairól van szó, s ezek lerontására vezeti őket harcra a testületi érdek és vakbuzgóság! Ott voltak bizonyára ez elemeken kívül a főpapi és főúri uradalmak érdekeltségei s más reverszálisos és egyéb notabilitások és a kíváncsiak nagy serege. Abból a „tiz“ millió katolikusból néhány ezer, ily módon összehozható ember gyülekezésének komolyan még az elfogultság sem tulajdoníthat valami országra szóló vagy mélyreható politikai jelentőséget. Minket legalább nem hat meg, mi nem látjuk ebben — épen keletkezésének módjánál fogva — a hithűség, a valláshoz való ragaszkodás impozáns nyilatkozását sem. Nem ijedtünk meg e keresztes had újabbkori első megjelenésétől Magyarországon; mert nem hiszszük, hogy a liberálizmus, a nemzeti haladás szent ügye elveszett volna már e hazában. Nem csatlakozhatunk

✠ TÁRCZA. ✠

A magyar nemzet jogállása az egyházi külső kormányzat terén.

(Folytatás.)

A következő (V.) fejezet a *legfőbb kegyúri jogról* szól.

A magyar király legfőbb kegyúri vagy apostoli jogai heves megtámadtatásoknak vannak kitéve. A publicisztikára tehát nagy feladathárul, t. i. annak kimutatása, vajjon a magyar király apostoli joga létezett-e? e jog tényleg fennáll-e? és ha fennáll, melyek gyakorlásának feltételei? Mielőtt azonban az apost. kir. jogról részletesen szólna, előbb annak állam-souverainitási oldalát akarja megvilágítani. A római imperium alap-eszméjét a pápaság akarta megvalósítani; a földön csak egy monarchia legyen: az egyház; egy monarcha: a pápa. A világi birodalmak csak tartományai legyenek ennek a nagy világegységet képező birodalomnak. A királyok és fejedelmek: vasallusai a pápának. E nagy eszmével szemben azonban a XI. századtól kezdve mindig erősebb lett az államoknak és nemzeteknek függetlenségi érzelme. A pápák meg nem gátolhatván azt, hogy a fejedelmek kezökbe vegyék az egyházak külső igazgatását: engednek s ezt a kir. hatalomra *átruháztott*, de tőlük származó jog gyanánt akarják gyakoroltatni. A Sylvester-féle bulla (akár hamisított, akár valódi) hű tükre a XI. század viszonyainak. Azok vélekedése szerint a pápa saját jogait *ruházta* a magyar királyra az egyházi adminisztráció tekintetében.

De ha a bulla nem is valódi, az első magyar király és utódainak *legfőbb fenhatósága a magyar egyház felett* — ez esetben is kétségbevonhatatlan. A pápaság univerrális fenhatósága és az egyes államok souverainitása abban találta kiegyenlítését, hogy a fejedelmek (bár sehol oly mérvben mint nálunk) tényleg kezökbe vették az egyház külső igazgatását. A két hatalom közti kibékülés képe ez a középkorban. De a hatalom megosztása nem szorított hazánkban csak a pápára és a királyra. A királyság, mint az állami souverainitás képviselője, hazánkban jogilag nem vált külön a nemzettől soha. A királyságnak nálunk nem lehettek tehát sem szerzett, sem elbirtokolt oly jogai, melyek azt a nemzettől külön szakították s külön jogalanynyá tették volna. Szerző elfogadja az *apostoli kir. jogoknak a pápák által átruházott* jellegét, egyúttal azonban ezen jog tartalmáról úgy nyilatkozik, hogy ezt a legfőbb felügyeleti jognak — mely az államfelség folyománya — bármily tág értelmezése sem meríti ki. Az egyházi javadalmak adományozásához nem kell semmi kivételes jog, ily joggal más államok uralkodói is bírnak, mert ez egyszerűen csak az állami souverainitás természetes folyománya. Az apostoli kir. jogban foglalt sajtószertű jogosítványokat példákkal is igyekezik illusztrálni (a magyar király által kinevezett püspök vagy érsek *azonnal* birtokba vehette javadalmaikat, címét stb., megjelenhetett az országgyűlésen). Nem heretikus tan ez, — úgy mond — elismerte ezt Pázmán is, ki Verbóczyre támaszkodik fejtegetésénél.

Verbóczy híres „négy”okát“ a HK. ide vonatkozó 11. címéből magyar fordításban közli is szerző (a 6. §. azonban egészen elmaradhatott volna, mert az a jelen tárgyhöz nem tartozik). Kolár meg szó szerint van

azon több oldalról méltányolt mérséklet bámulói köré sem, a melyet a gyűlés vezetőinek s egész szellemének tulajdonítanak, bár őszintén megvalljuk, ennyit sem reménylettünk. Hát van abban mérséklet, ha Magyarország hercegprímása a mai világban az *egyháznak az állam felett való uralmát vitatja*, azt a középkori tant, a melynek célja a pápai universalis uralom megalapítása vala?! Vagy abban, a mikor nyíltan hirdeti, hogy sem egyesek akarata, sem *nemzetek intézményei*, sem a *század korszellemé előtt meg nem hajolhatnak?! Nem nyílt hadizenet ez az államnak s minden haladási törekvésnek? Sőt nem tartózkodik ő eminenciája a nálok megszokott legközönségesebb szofizmáktól sem, hogy állítását frappáns bizonyítékokkal támogassa. Azt fejtegeti, hogy ők semmit sem akarnak egyebet, mint annyi szabadságot, a mennyit a protestánsoknak biztosít az 1791: 26. t.-cz. 4-ik szakasza, a melynek szövege így hangzik: „In sequelam liberi religionis exercitii evangelicis competentis cuiusque status et conditionis homines . . . ad actus religioni suae contrarios nullo titulo, nullisque mulctis adigantur.“ (Bármely rangú és állású protestáns egyének vallásuk szabad gyakorlata következtében vallásukkal ellenkező cselekedetekre semmi szin alatt, semmiféle büntetéssel nem kényszeríthetők.) Ezt már csakugyan nem lehet kiállani kaczagás nélkül! Szeretnők azt felelni ő magasságának, hogy mi megosztjuk velök szívesen szabadságunkat, hanem aztán ők is oszszak meg velünk különben is állami eredetű javadalmaikat. De ezúttal még nem kívánjuk tőlük ez áldozatot; csak azt jegyezzük meg, hogy fogásnak nagyon ügyes ugyan a jelzett idézet, de bizony csak közönséges fogás, még pedig nem valami „mérsékelt“, hanem elég vakmerő. Mert hiszen abban a szakaszban*

nem is az egyház és állam viszonyáról van szó, hanem a protestáns és katolikus egyház viszonyáról, nem az állam, hanem a katolikus egyház ellenében igyekezett biztosítani a törvény a protestánsok vallásszabadságát. Hanem Vaszary primás úrnak szüksége volt arra, hogy így megcsönkítva idézze a törvényt Istennek nagyobb dicsőségére; azért, hogy kitűnjék, mily szerény és igazságos az a követelés, a mely miatt az ország nyugalmát ők maguk felzaklatni szükségesnek látták. Hogy egészen másról volt szó abban a törvényben, mint a mire a beszédben felhasználott, beláthatjuk, ha a törvény teljes szövegét tekintjük meg, a mely igazán szó szerint így hangzik: „In sequelam liberi religionis exercitii evangelicis competentis, seu sint hi opifices, aut alterius cuiuscunque status et conditionis homines, non attentis etiam privilegiis cohalibus, nec ad missae sacrificium, nec ad processiones, neque ad alias ceremonias, et actus religioni suae contrarios ullo titulo ullisque mulctis adigantur, aut datias cuiuscunque nominis hoc titulo praestandos compellantur.“ Ugy tudjuk, hogy katolikus atyánkfiait soha sem kényszerítettük mi protestánsok arra, hogy a mi isteniszteletünkön, szertartásaiban részt vegyenek, a mint a kath. papság annak idejében ily kényszert alkalmazott a protestánsok ellen s azokat a kath. egyházi terhek viselésére is erőszakolta. (Épen ezen erőszak ellen nyújtott védelmet a törvényhozás az idézett intézkedés által.) Mi szüksége van tehát Vaszary úrnak az ilyen szabadságra?! . . . De nem is erre van neki szüksége, hanem — argumentumra, a minek azon a részen mindenkor nagy szükében voltak. Ezt a szükéget aztán mai napig szofizmákkal és rabulizmussal pótolták, annyira, hogy ezeknek egészen sajátos rendszere fejlődött ki nálok.

idézve. A fejezet végén szerző azonban egyszerűen beismeri, hogy a Vatikánban „ez idő szerint“, „újabbban“ oly irány uralkodik, mely az apostoli kir. jogok gyakorlására nem kedvező; de azzal vigasztalja magát, hogy szerencsére a régi gyakorlat akkor éled fel, a mikor királyainknak tetszeni fog. (Kár volt hozzá nem tenni: „és Rampolla bitoros úrnak.“)

A VI-ik fejezet a *pápa megerősítési jogát* tárgyalja. Helyesen mondja a bevezető sorokban, mikép a legfőbb kegyúri jog lényege nemcsak a főpapok kinevezési jogában áll, hanem attól is függ, mily jogi hatálya van a pápa megerősítésének.

Mielőtt azonban e kérdést érdemileg fejtegetné, Tódor kanonok és képviselőnek e tárgyban vele között véleményével foglalkozik, mely 12 pontot foglal magában. A véleményben azonban hiányt fedez fel, nevezetesen azt, hogy ebben nincsen érintve azon kérdés: mikép történhetik, hogy a sz. szék *ruhazza át* a püspöki jurisdictiót? Elismeri (nem is lehetséges el nem ismerni!), hogy a vatikáni zsinaton a papalísmus a maga teljességében érvényesült; de — folytatja tovább — még e zsinat sem ment annyira, hogy nyíltan kimondta volna, mikép *a püspöki hatalom a pápától származik* s hogy a pápa a megerősítés által *ruhazza* e hatalmat a javadalmasra. A tridentin zs. előtt nem is a pápa erősítette meg a püspököket. A vatikáni zs. is mellőzte e kérdést. A vatikáni zs. csupán erősebbé, centralizáltabbá és közvetlenebbé tette a florenczi zs. által kimondott pápai primatust: azon pontig ment el, melyen túl a pápa caesarismusa mellett a püspöki hatalom megsemmisülne. Idézi azután a Constitutio prima de Ecclesia Christi három fejezetét, melyek közül az első azt mondja ki, hogy Péter apostol primatusa egyenesen Krisztustól

származott; a második, hogy Péter apostolnak a primatusban utódjai a római pápák; a harmadik, hogy a pápát nemcsak a legfőbb felügyelet és igazgatás, hanem egyszersmind a legfőbb hatósági jog illeti meg az egész egyházban. S hogy e hatalom nem szorítkozik csak a hitelvekre, hanem egyszersmind az egyházi fejelemre és az egyház kormányzására, végre hogy ez a hatalom *közvetlenül* kiterjed minden egyházra, papokra és hívőkre — s mindezek után szerző mégis akkép vélekedik, hogy a vatikáni zsinat határozatai a püspöki hatalom lényegét érintetlenül hagyták. (!)

Ezen *eredeti* püspökségről azután azt mondja, hogy ez magában foglalta nemcsak a rendet, hanem a jurisdictiót is. A püspöki hatalom mindkét „lényeges tartalmát“ (helyesebben: mindkét alkotóelemét) a tridentin zs. *előtt* a püspökök ruházták át utódaikra a pápa engedélye nélkül, szerző szerint tehát az új püspök, a tridentin és vatikáni zs. kánonai mellett kifejlett gyakorlat *nélkül* (!) megerősítés hiányában is együtt és egyszerre nyerné mindkettőt a lelkiekbe való bevezetés által. Mind ebből tehát azt következteti, hogy a jus confirmandi nem képez sem hallgatóságos, sem nyíltan kifejezett oly *hitelvet*, mintha a püspöki rend és jurisdictio a pápától származnék; hogy a megerősítés egyszerűen csak legfőbb kormányzati joghatóságot alkot s a jurisdictiónak a pápától való származtatása a szentszéki központi hatalom újabb túlhajtásának következménye. A tridentin zs. határozatait is idézi szerző, melyek nem azt mondják ki, hogy a püspökséget a pápa adományozza, vagy magából mint legfőbb forrásból delegálja, hanem csak a sz. szék azon legfőbb jogát ismerték el, melynél fogva vizsgálhatja, vajjon a *kinevezett* püspök alkalmas-e vagy sem, Azon ellenvetéseket hozza fel azután, melyek azon

Ugyanezeket mondhatjuk a gyűlésben elhangzott többi szónoklatról is. Épen annyi hipokrizis és elfogultság nyilatkozik az *Eszterházy* gróf beszédjében is, a ki nem ugyan szociálistikus (mint titkos elvtársa), hanem némienemü hazafias olajcseppet vegyítvén a klerikalizmus zavaros vizébe, beszél a nemzet megtámadott egységéről, a minek épen ők szegeznek fegyvert; beszél a nemzet békéjének megzavarásáról, ő, a ki a főpapsággal együtt hónapok óta az izgatás legveszedelmesebb eszközt, a nép vallásos érületének, felekezeti feltékenységének felébresztését igyekszik felhasználni és harcra vinni a nemzet egységét s a jogrend biztosítását célzó reformtörekvések ellen. Fenyegetőzik balsorsujtotta országok ijesztő hanyatlásával s nem akarja tudni, hogy a mai példák lesújtó bizonyítékai épen az általuk képviselt törekvések vészhozó, erkölcsi és anyagi nyomort felidéző hatásainak. Egy állama sem sülyedt oly mélyen Európának, egy népe sem szenvedett többet az újabb időben épen a gróf úr által felhozott testvérharcok miatt, mint Spanyolország és Franciaország népe. Az egykor fényes és hatalmas ország ma koldus és műveletlen a kath. papuralom miatt. Európa legvirágzóbb és legboldogabb kis országa, a modern alkotmányosság minta-állama súlyos zavarokkal küzd, bizonytalan jövőnek néz ma elébe, a mióta a „szabad egyház a szabad államban” a klerikalizmus felülkerekedését és annak kárhuzatos uralkodását lehetővé tette. A pápai állam sem oly régen vette fel a néhai nevet, hogy annak kiáltó nyomorúságaira, népének elnyomott, kizsákmányolt és műveletlen állapotára még élénken ne emlékezhetnénk.

Mit mondjunk, végül a *katholikusok kötelességeit* és a *kath. autonómiát* illető nagygyűlési határozatokról? Semmi kifogásunk az ellen, ha a szülőknek kötelessé-

gükké teszik, hogy gyermekeiket katolikus hitben neveljék, a hol csak lehet katolikus iskolába járassák, a kath. egyletekben részt vegyenek és a kath. jótékony-sághoz hozzájáruljanak. De aztán a mikor az ország primásának és az egész magyar kath. püspöki karnak vezetése alatt és jelenlétében a kath. polgároknak azt is kötelességükké teszi a gyűlés, hogy „községi, hatósági és országos képviseleti választásokban részt vegyenek és ott megbízható katolikus férfiakra és ilyenek hiányában csak arra szavazzanak, a ki a kath. hitet és egyházat meg nem támadja, hanem annak védelmére vállalkozik és ezt határozottan meg is fogadja” — ezzel határozottan egész közéletünk egészséges fejlődésének hadat izentek, a belbéke, a felekezetek között való egyetértés feltételeit semmisítik meg, a mikor a felekezeti ségnek ott is irányadó jelentőséget akarnak tulajdonítani, a hol a közérdekek más szempontjainak kell elhatározó befolyásra emelkedniök. Ezt nevezik tehát ők paxnak, ezt hazafiságnak!

Mindezeket megkoronázza aztán az, a mikor az autonómia ügyében kimondja a nagygyűlés, „hogy az apostoli király kegyúri és az állam felügyeleti jogának sérelme nélkül az egyház — a katolikus autonómia mielőbbi életbeléptetésével — *közegéi által maga intézze mindazon ügyet, mely jelenleg a parlamenti kormány hatáskörébe vonatott.*” — No hiszen, nem is kellene egyéb szegény Magyarországnak, mint kath. autonómia, a melyben minden a főpapság, semmi a világi elem, az egész felett pedig egy idegen hatalom, parlamenti ellenőrzéstől menten és a nagy uradalmak birtokában!

Nem úgy uraim! Ezzel homlokegyenest ellentétes fejlődést követel az emberiség, az igazság és becsület érdeke. Mi ezt várjuk a jövőtől s nemzetünk energiájától és politikai bölcsességétől.

Baczoni Lajos.

tétel ellen hozhatók fel, hogy a kinevezett püspök (a ki ellen kánonjogi akadály nem forog fenn stb.) a fölszentelés ténye, de nem sz. széki átruházás által nyeri nemcsak a püspöki rendet, hanem egyszersmind a jurisdiciót is, s ezeket czáfolgatván, azon meglepő eredményre jut, hogy *ha (!)* a kath. e. központi jogfejlődése a pápaság javára be nem következik, mely pedig már a vatikáni zsinat *előtt* fejlődött ki, a püspök a jurisdiciót pro foro interno csakis a fölszentelés által nyerné; de különösen a vatikáni zs. óta, mely a legfőbb jurisdiciót nemcsak ráruházta a pápára, hanem egyszersmind azt *közvetlenül* tette, *nem fér kétely ahhoz, hogy a püspökök az egyházi belső jurisdiciót a pápa megerősítése által kapják.* A római szentszék azon bullákban, melyeket a király által kinevezett püspökökhöz szokott intézni, ki is mondja ezt, s *e jogát*, bár ez a *püspöki hatalom alábbszállítását jelenti, tőle elvitatni, a tények szakadatlan láncolatával szemben nem lehet.*

Érezvén szerzőnk maga is, hogy az elméletbe nagyon belemélyedt, ez után praktikus szempontból veti fel e kérdést, hogy a pápai székeknek ily értelmű joga (hogy t. i. a helybenhagyás által nemcsak a kánonjogi akadályok fenn nem forgását igazolja, hanem egyszersmind *a jurisdiciót is adja) korlátozza-e egyúttal a magyar király apostoli jogait?* E kérdésre — úgymond — határozott nemmel lehet és kell felelni. Mert

a) bármily korlátlan hatalmat adott a gyakorlat és a vatikáni zsinat a pápának, a szerzett jogokat nem ronthatta le;

b) e jogokat a pápák szakadatlan sora elismerte s a konstanci zsinat, mint kétoldalú szerződést megerősítette;

c) bármily jogfejlődési irányt vett az egyház belső szervezete, a külső kormányzatban változást nem idézhetett elő.

Ezután a pápa megerősítési jogának *tartalmát* a király apostoli jogával kapcsolatban négy pontba foglalva tünteti fel, mely pontozatok velejét röviden a következőkbe foglalom. A magyar apostoli király *teljes* joghatálylyal nevezi ki a püspököket, érsekeket stb.; a koronától nyert püspöki jurisdiciót pro foro externo, *szükségkép ki kell egészítenie* a pápától nyerendő kánoni megerősítésnek. Elég egyszerűen notifikálni Rómában azt, hogy a király valakit püspökké kinevezett. A nemzetközi viszonyokban szokásos kölcsönös udvariassági formák azonban el nem mellőzhetők. De ezek szemmeltartása nem vezethet az apostoli kir. jogok csorbítására vagy megszűnésére. Az erélyesen védett jogokat a pápai szék mindig tiszteletben szokta tartani.

Az apostoli királyi jogot teljesen vissza kell állítani régi fényébe, mely a concordatum óta meglehetősen elhomályosodott. Az apostoli királyi jogot a concordatum, ezen császári actus óta nálunk és Ausztriában egyenlő elvek szerint kezelték, pedig az osztrák császár és a magyar király ebbeli jogai közt lényeges különbség van. A kormánynak kötelessége fevilágosítani ő felségét a magyar kir. apostoli jogainak saját szerű természete felől. A magyar király legfőbb kegyúri joga magyar állami és nemzeti jog. Mikép lett azzá, ezzel a VII. fejezet foglalkozik.

Dr. Kovács Sándor.

(Folyt. köv.)

A vallás és a tudomány.

(Mutatvány az írónak „Evangeliumi Elmélkedések“ cz. művéből.)

Ha a tudomány alatt a régibb bölcsészetet lehetne értenünk, akkor sem aggódnunk nem kellene vallásunkért, sem védenünk nem kellene azt. Aggódnunk nem kellene, mert hiszen, mint a történelem tanítja, a bölcsészeti, filozófiai felfogások és rendszerek időről-időre változnak s így nyugodtan nézhetnénk ama közeli jövő elé, mely a ma kedvencz, divatos felfogás és rendszer után újat szül és olyat teremt, a mely vallásunkkal nem áll hadi lábbon. De védeni sem kellene vallásunkat a bölcsészettel szemben. Hiszen mi a bölcsészet? Az alapelvek tudománya, azaz azon tudomány, mely nem szorítkozik az ösmereteknek eme vagy ama szűkebb mezejére, hanem keresi minden létezőnek lényegét, törvényeit és összefüggését; azaz a bölcsészet nem a pusztá tudást hajhászja itt vagy ott, hanem keresi mindenütt magát az igazságot. És épen ezért természet szerint rokon a vallással, hiszen ez a bölcsészet vizsgálódásai végpontján az Isten eszméjében nyugodott meg és merült el. S ha ezt tudjuk, egészen természetnek találjuk azt is, hogy az ilyen bölcsészet nemesebb rendszereivel szépen megfér a keresztyén vallás, sőt a mi több, az ilyen bölcsészeti rendszereket nemcsak az egyes hittudósok használták fel a magok hittudományi fejtegetéseikben, hanem az egyes egyházak is e bölcsészeti rendszerek segítségével öntötték formába a magok hitvallását s alkották meg hitelveiket, dogmáikat. S miért ne? Hiszen az ilyen bölcsészetnek egészen vallásos jellege van! Mert midőn a lét legfőbb törvényét keresi, épen úgy tülemelkedik a látható világon, mint maga a vallás. Nem, az ilyen bölcsészettel, az ilyen tudománnyal szemben nem kell védekezni épen a legtokéletesebb vallásnak, a keresztyén vallásnak, — az ilyen tudomány testvére lehet a vallásnak, hiszen midőn okoskodik, gondolkodik és így gondolkozva kutat: épen úgy hiszen is, mint a hogy hisz a vallás és pedig hiszen az ilyen tudomány a maga gondolkozásában (Volkel, Kant egyik legújabb magyarázója), hiszen a maga eszméiben, — az okoskodó, elmélkedő lélek kijelentéseiben!

De ma nem ilyen bölcseséggel, nem ilyen tudománnyal állunk szemközt. A mai tudomány valóságos, pozitív tudomány akar lenni. Valósággal tudni akar mindent, nem csak elmélkedni, okoskodni akar. Valósággal ösmerni akarja a világot s azt a mi benne valósággal van, a mi benne valósággal történik, változik stb. Ez a tudomány a tudás bölcsészete és épen ezért a tudás egyetlen, kizárólagos alapjául, forrásául csak a tapasztalást ösméri el, csak azt, a mit lát, a mit tapasztal. És a maga álláspontját így igazolja: valósággal csak az tud valamit, a ki a maga ösmereteit tapasztalati úton, az elfogulatlan ész törvényeinek szövetke mellett gyűjti egybe; ekként lesz biztosítva affelől, hogy mindaz a mit tud, úgy jelenik meg előtte, mint a valósággal létező tényeknek szorosán együvé tartozó láncolata, — mert minden igazán létező dolog a térben és az időben van és vagy mint ok, vagy mint okozat, vagy mint anyag, vagy mint tulajdonság viszonyban áll más dolgokkal; s ha csak az létezik igazán, a mi más dolgokkal ilyenféle viszonyban van: az igazi ösmeret, az igazi tudás csak abban állhat, hogy a valósággal létező dolgok közt az ilyen viszonyt fölfedezzük és megállapítjuk, minden egyebet, p. o. a saját kívánságunkat, vágyunkat figyelmen kívül hagyva.

No már ezzel a valóságos, pozitív tudománnyal — mint magát nevezni szereti — tisztázni kell a vallá-

sát szerető embernek a dolgot, hiszen úgy látszik, hogy e tudomány, e bölcsesség föntebb megértett a'apelvehez híven, egyszerűen kötelezve van a vallásos hit tárgyait nem létezőknek, képzelgéseknek nyivánítani, csak azért, mert e hit tárgyai nem esnek érzeink alá, kívül vannak a tapasztalat határain; avagy reménytelenül azt kell mondanunk, hogy mivel a hit és a tudás közt csakugyan kiegyenlíthetlen az ellentét, tehát legjobb ha ki-ki érező szívével keresztyén marad ugyan, de gondolkozó agyával úgy viseli magát, mint egy pogány.* Azonban e reménytelen lemondásnál nem szabad megállapodnunk; nyílt bevállása lenne ez lelkünk tehetetlenségének s e mellett ha megengednők, hogy belső életünk két ily ellentétes és örökre kibékíthetlen irány között mozogjon, szédelegjen, — ma magasztalja a tudományt s ugyanakkor lenézza a vallást, holnap pedig már megfordítva cselekedjék, — akarva nem akarva egészségtelen, sőt erkölcsstelen útra terelnők és kényszeritenők azt.

Tehát csak az első mód lehetséges: tisztázunk kell a dolgot a mai tudománnyal. És ez nem megy olyan nehezen, mint egyelőre gondolnánk. A mai tudomány tehát csak a tapasztalásra épít. Jól teszi; ez kezeskedik felmutatott eredményeinek bizonyos voltaért. Nem mintha ez a tudomány csalhatatlan volna: tévedett eddig is s így nincs kizárva, hogy tévedni fog ezután is; azonban ma már vannak változhatlan eredményei, megdönthetetlen vívmányai, a melyeket jövőben a megkezdett úton minden bizonynyal szaporítani fog. De megmerjük kérdezni e tudománytól, a melynek sok vívmányai bizonyos voltát szívesen elősmernük: ha nem szárnyalsz oly magasra, mint a régibb bölcsészet, hanem csak a tapasztalás határai között maradsz, miért nem ösmered be egyúttal korlátolt vóltodat is s miért igyekszel, alapelveidet arczul ütve, ítélkezni azok felett is, melyek túl esnek a tapasztalás lövési távolán? Hiszen ha te csak azt vizsgálod, a mit látsz és hallasz és tapintasz stb., hogy mered igényelni a jogot, hogy csalhatatlan igazságot mondj azokról is, a miket sem nem látsz, sem nem hallasz, sem nem tapintasz stb.? E jogot gyakorolhatod, de csak következetességed árán, midőn egyfelől csak azt akarod tudni, a mit tapasztalsz, — de másfelől ítélő széked elé vonod azt is, a mit tapasztalnod nem lehet soha! . . És mégis, mégis ez a felvilágosodott tudomány követeli olyan sokszor a vallástól, hogy nézze át már, revideálja és javítsa ki elvalahára a maga korhadat dogmáit, — holott előbb neki magának, e tudománynak kellene, saját következetessége érdekében, újra meg újra átnézni és kiigazítani a maga hamis dogmáit! Az a baj, hogy e tudomány emberei már hozzá szoktak és bételtek saját tekintélyökkel: hogy ők a föltétlen, abszolút örök igazságot hirdetik, — s ez önámításhól nem egy könnyen ocsúdnak ki. De ki fognak! És ha eljutnak az igazi önismeretre, magok belátják majd, hogy az ő tapasztalati ösmeretök, tudások és az ő tapasztalati tudásokon tulszárnyaló keresztyén hit teljességgel nem ellentétesek s így ellenségei egymásnak nem is lehetnek. (Julius Kaftan: Glaube und Dogma. Bielefeld und Leipzig, 1889. 10-dik s kk. 43-dik s köv. lapok.)

Igaz ugyan, hogy, mint az imént is mondtuk, a keresztyén hit is ösmeret. Hinni = igaznak tartani vagy ösmerni valamit. Tehát Istenben hinni = Istent megösmerni! S mert az Isten gondolata a legutolsó és legmagasb gondolat, a mi lelkünk előtt valaha fölmerül-

* „Mit dem Herzen ein Christ, aber mit dem Kopfe ein Heide.“
Jakobi.

het, tehát az Isten megösmerése a legutolsó és legmagasabb ösmeret, a mely ösmeret épen ezért magában foglalja minden dolgok legutolsó és legmagasabb ösmeretét. És mégsem jöhet e keresztyén ösmeret a most említett tudomány által nyújtott ösmerettel soha összeütközésbe, mert nem egy téren mozog e kétféle ösmeret. A tudománynak jogában állott egy kört választani magának s e kör a tapasztalás köre, melyen belül munkálkodik; de aztán kötelessége is e körön belül maradni, azon túl nem lépni. A keresztyén hit ösmeretének köre meg már túl esik a tudomány amaz önválasztotta körén, a tapasztalás körén. És ha úgy a tudomány, mint a hit mindegyik megelégszik a maga körével, el sem képzelhető közöttük az összezőrdülés. A mivelődés története mutatja, hogy a tudomány csak ott jött ellentétbe a vallással, a hol amaz a természet, vagy a lélek egy-egy szűkebb körű, kisebb térre szóló törvényét fölerőszakolta az egész világegyetem mindent megmagyarázni tudó törvényévé. Ezt teszi p. o. a tudomány, ha azt állítja, hogy nem történhetik csoda. A tapasztalati világ közelebbi tüneményeit ugyanis meg tudja magyarázni a tudomány — egyik tüneményt a másikkal, — és ebből azt vonja le, hogy csoda, azaz olyan tünemény, mely nem természeti törvények útján jön létre, nem létezik. Ámde ez állítása két hibában szenved. Először nem ösmeri be őszintén, hogy a látható természet tudományos megmagyarázásában még sok hézag van, azaz a tudomány el akarja palástolni tudásának ama szintén nagyon világos részét, a mely azt mondja, hogy a természetben még nagyon sok olyan tünemény van, melyekről maga a tudomány sem tudja kimutatni, hogy micsoda törvény vagy törvények folytán álltak és állnak elő, a mely tünemények tehát mehetnek bátran csodaszámba mind; másodsorú gigászi vakmerőséggel alkalmaz egy kis körű tapasztalati törvényt Istennek e világ felett működő ama hatalmára, mely egy felsőbb, magasabb cél érdekében az egész mindenséget szolgáltatába hajtja. S viszont a vallás a maga dogmáiban csak azon a pontokon jött és jön surlódásba a tudománnyal, a mely pontokon egyik vagy másik hitelvét az illető kor tudományával, időszerű felfogásával összekötötte, összevegyítette; ezt láttuk p. o. az inspiráció tanánál is. A tudományos okoskodás és az egyes korok felfogása ugyanis nem állandó, változik időről-időre, — a mai koré p. o. egészen más, mint az előzőké volt — s ez az oka, hogy az ilyen megegyített dogmák a mai tisztább és szilárdabb tudományos ösmerettel kikerülhetlen összeütközésbe jöttek és — ezen immár elavult alakjukban előbb-utóbb elsöpörtetnek.

Mert a keresztyén vallás hitelveibe, dogmaiba semmi olyat fölvenni nem szabad, a mi nem a hit ösmeretének világához tartozik. És ha ezt megtartották volna az egyház tanítói és ma is megtartanák: ők is, az úgynevezett tudósok is meggyőződhetek volna és meggyőződhetnének minden időben affelől, hogy a hitből fölépült keresztyén vallásos ösmeret nem lehet ellensége a tapasztalati tudománynak s megfordítva. Ám ha az önösmeretre jutott vallás ekként lemond a tapasztalati világ kutatásáról, nemcsak a viszonyosság, hanem a saját következetessége érdekében is el kellene már valahára ösmerni annak a tapasztalati tudománynak is, hogy azt az ösmeretet, mit a hit nyújt nekünk, ő soha sem adhatja, — a tapasztalati tudomány az Istent és az Ő ösmeretét soha, még a lehető, elképzelhető legtökéletesebb alakjában sem érheti el — egyszerűen csak azért, mert tapasztalati tudomány.

De azt mondhatja valaki: így ugyan szent a béke

a keresztyén vallás és a mai tudomány közt, hiszen amaz nem féltékenykedik és nem fél, mert a maga igazságának alapját nem a tudomány tapasztalati ösmereteiben keresi, s ez a tudomány is háborítatlan nyomozódhatik a maga, önmaga által megszabott határai között, — ámde még ezzel koránt sincs helyreállítva az egység az úgynevezett tudás és hit közt, holott mindkettő lelki munkánkat igényeli, lelki világunk pedig egy, egységes s azt ekként kétféle szakítani nem szabad. S mert ez ellenvetés jogosult, felelnünk kell reá. Azon kezdjük, mit már többször említettünk, hogy a hit is ösmeretekre vezet, mint a tapasztalati tudomány. Lássuk, hogy úgy a hit, mint a tudomány hogyan szerzi a maga ösmereteit? A hit ösmereteinek megértésénél és elsajátításánál többnek kell tartanunk magunkat, mint a mennyi természet szerint vagyunk, tehát hitbeli ösmereteinkbe tagadhatlanul bizonyos személyes érdek játszik be. Vallásos ösmeretünk tárgyait nevezetesen a kijelentésből meritjük; ámde mert az isteni kijelentés iránt csak az birhat érzékkel, ki érdeklődik ama világfeletti jó iránt, a mit az Isten e kijelentésben mutat föl előttünk: tehát világos, hogy a hit ösmereteinek elsajátításánál nélkülözhetlen eszköz a személyes érdeklődés. De egészen így áll a dolog minden ösmereteinkkel és kiváltképpen azokkal, a melyeknek tárgyai a közönségesnél magasabbak: az ilyen ösmeretek megszerzésénél korántsem elég a puszta tapasztalás személyes érdeklődésünk nélkül. Személyes érdeklődés nélkül még csak két ember sem élhet együtt és nem értheti meg kölcsönösen egymást. Olvasd a történetet s nem fogod belőle megismerni szellemi életünket, ha saját benső tapasztalatod szöveteinekénél nem nyomozod. Hogy fogsz erkölcsant irni, ha magadat erkölcsi lénynek nem tartod? stb. stb. Imé, a magasabb ösmeretek szerzésénél mulhatlanul szükséges a személyes érdeklődés. De vegyük csak magát a közvetlen tapasztalatunk alá eső természetet: benne a szerves lényeket képtelen vagy megérteni, ha céljokat nem ösmered s mert e lények is beletartoznak a természetbe, az ő ösmeretök nélkül nem teljes, hanem csak részletes tudással dicsekedhetsz a természet fölött. Már pedig világos, hogy a cél fogalma korántsem esik a tapasztalás körébe! Sőt maga az a lépcső, melyen át a természetben a mozgató, a működő okokat magyarázod, saját gondolkozásod előzetes alkotása, a mely lépcsőn aztán tapasztalásodat csak megindítod. Ha hát a személyes lelki érdeklődés minden tudományban, többé-kevésbé szerepel, elannyira, hogy magának a tapasztalati természetnek nyomozása is rászorul következtető elmédre, tehát személyes lelki érdeklődésedre: miért gyanúsítanád akkor a vallásos hit ösmereteit, azt mondván, hogy azok nem lehetnek bizonyosak, hiszen csak az emberi szív szüksége teremti azokat? Hát voltaképen nem épen ily alapon gyanúsítható-e a te kutatásod is a természetben, ha azt mondanók, hogy a te tudásod is nem egyéb, mint a működő okokat vizsgáló elméd szükségképeni szüleménye, ha azt mondanók, hogy a tünemények mögött csak azért találsz valamit, mert következtető elméd követelése alapján akarsz ott valamit találni? Azt már föntebb láttuk, hogy még a tapasztalati tudás is hézagos; és — hogy e tudás is függ személyes lelki érdeklődésünktől: most győződünk meg fölöle. Bizony, bizony ha e két körülmény nem kockáztatja sem a tapasztalati, sem más magasabb vidékeken az ösmeretek bizonyosságát és tudományos értékét: hogy lehetne csak hétköznapi következetesség mellett is azt állítani, hogy a vallásos ösmeretek sem nem bizonyosak, sem nem tudományos értékűek, mert

ez ösmeretek személyes érdekeltégünket követelik? Igaz, hogy ha hited nincs, ha lelkednek nincs szomjas vágya Isten után: e vallásos ösmeretekről eleve le kell mondanod; de e hit, e vágy még csak arra képesít, hogy megnyithasd lelkedet ez ösmeretek előtt: ez ösmeretek fejtegetése, mélyítése a szentírásnak, a kijelentés okmányának történelmi és bírálati magyarázása nyomán a tudomány feladata.

Tehát tudomány a keresztyén vallás is, és pedig a legfőbb tudomány, mert a legfőbb ösmeretnek, az Isten-ösmeretnek s ennek fényénél az összes létező dolgok utolsó, legfelső ösmeretének tudománya. És épen e tulajdonságánál fogva nem érheti be a vallás-tudomány az ösmeretek ama forrásával, melyből p. o. a természet tudomány meríti ösmereteit, nem érheti be a tapasztalattal, — hiszen a hit tárgyai nem is tartoznak e látható világhoz. Fő-fő forrása és bizonyító ereje vallásos ösmereteinknek belső bizonyosságunk és személyes meggyőződésünk érzése; ennek alapján sajátíthatjuk el ama vallásos-erkölcsi igazságokat, a melyek azután életünkkel úgy össze lesznek forrva, hogy ha rólok le akarnánk mondani, bizony velük együtt saját életünkről is le kellene mondanunk. S midőn érezzük, hogy ez igazságok egy magasabb, egy dicsőbb élet légkörébe emeltek bennünket már itt e földön, a melyben egyfelől teljes lelki szabadságot élvezünk és másfelől tökéletesen ösmerjük e világot és az emberi dolgokat magasabb szempontból is, sőt velük szemben egyenesen uralkodásra hivatottaknak tudjuk magunkat: be fogjuk látni, hogy e vallásos ösmeretek egyeteme valódi tudomány, a legfőbb tudomány, melyet művelni igazán érdekünkben áll, mert nélküle kétségbe kellene esnünk magasabb életünk felől. Az elmondottakból azt is megértjük, hogy ily alapon a vallás nemcsak egy tudomány, hanem egyenesen az a tudomány, a melyben a hit és a tudás szép egységbe olvad össze, — hiszen az így értett vallás az emberi tudásnak nem ellentéte, még kevésbé ellensége, hanem betetőzése.

Diesöfi József.

T A N Ü G Y.

Közép és felsőbb iskoláink köréből.

Az országos középiskolai tanár-egylet szervezetének reformját tudvalevőleg a múlt nyáron tartott szegedi közgyűlés elhatározta, s e reform előkészítésére egy 12 tagból álló bizottságot küldött ki. E bizottság a múlt évi szept. 30-án össze is gyűlt első tanácskozáásra, a főbb elvekre nézve megállapodásra is jutott, a melyet formulázva, az ország minden középiskolája tanártestületének megküldöttek azon kéréssel, hogy a kifejezett elveket vitassák meg s az eredményt a tanár egyesületi Közlöny szerkesztőségének küldjék be. Nem tudjuk, hogy a tiszántúli ref. gymnasiumok tanártestületeinek megküldötték-e ezek a megállapodások; annyit azonban észrevettünk, hogy ezek közül decemberig, sőt egész januárig egyik sem nyilatkozott. Nem tudjuk továbbá, azt sem, hogy az országos középisk. tanár-egylet dolga tényleg érdekli-e és mennyiben a mi középiskoláink tanártestületeit; azt gondoljuk azonban, hogy az orsz. egyesülettől, az azzal való összeköttetéstől, tanügyünk összhangzatos fejlesztése érdekében, az elzárkozás, az érintkezés teljes elhanyagolása nem épen tanácsos dolog. Különösen áll ez akkor, a midőn épen a vidéki és helyi körök nagyobb jelentősége és befolyásra való emelése

van a tervezett reform által határozottan célba véve. Azt azonban legkevésbé tudjuk és értjük, hogy az oly szép kilátások között megindult s bizonyos pontig eljutott országos protestáns tanár-egyesületté való alakulás ügye mivel érdemelte meg azt, hogy oly mélységes-mélyen elszenderíttessék. Erre a kérdésre a felvilágosítást Debreczenből várják. Készen kell tehát lennünk a felelettel — legalább a millenniumra. Akkor épen legemlékezetesebb időpont kínálkozik az eszme esetleges eltemetésére és ünnepélyes behantolására is. . .

A *felekezeti stb. tanárok nyugdíjazásáról*, illetőleg egy országos tanári nyugdíjintézet létesítéséről szóló törvényjavaslatot Csáky gróf miniszter január 17-én a képviselőház elébe terjesztette. Bármily nehézségeket lehet is felhozni e javaslat ellen, annak főleg anyagi feltételeit illetőleg, az autonom intézetek és fentartóik részéről: kétségtelen dolog az, hogy iskoláinknak fejlődésére és életképességére nézve egy végtelen fontossággal bíró kérdés megoldása gyanánt üdvözölhetjük a javaslatot s a jóakarátú, nemes gondolkodású, buzgó minisztert, a kinek ez ügyet végre már a megvalósulás stádiumáig sikerült juttatnia. A javaslat lényegileg megegyezik azzal a tervvázlattal, a mely néhány hónappal ezelőtt a miniszter által a csatlakozás iránt való nyilatkozattétel céljából a fentartó hatóságoknak megküldött. A források kijelölésénél fordul elő az a lényeges változtatás, hogy azon tanintézetek fentartói, a melyek iskolai épültre, vagy beruházásra állami segínyt kapnak, e segíny után 15 éven át 3⁰/₀-ot tartoznak szintén a nyugdíj- és gyámintézet javára fizetni. Némi könnyebbulést képez a belépési feltételeknél a javaslat azon rendelkezése, hogy a más alkalmazásban lévő tanárok a beszolgáltatandó $\frac{1}{3}$ rész után nem 5, hanem 4⁰/₀-os kamatot fizetnek. — Mi más alapokra szerettük volna fektetni az intézményt, t. i. kötelezővé tenni a belépést általában (vagy hasonló ellátást kívánni meg), a mihez a javaslatban némi közeledés történt, a mennyiben ugyanez mondatik ki az ezután létesítendő tanintézetekre nézve. Óhajtottuk volna továbbá a teher aránylagos és méltányosabb megosztása végett is, hogy az egész terhet lehetőleg az állam vállalja magára, a mi a kötelező belépés természetes feltétele lett volna. — Óhajtottuk volna ezt egy nagy eszme, a magyar állam-eszme előbbrevitele érdekéből is, hogy t. i. érdekkörébe vonja az állam ez úton is azon tanintézeteket, a melyek ma még azon teljesen kívül állanak; a melyekre ma még a magyar államnak, mondhatjuk épen semmi hatása nincsen. De ha e szép reményünk nem teljesülhet is, az előnyöket, a melyek a javaslattal járhatnak, teljességgel nem akarjuk kicsinyelni.

Több gond a vallástanítókra.

A meghozandó liberális törvények új viszonyokat fognak teremteni hazánkban a vallások terén s pár évtized mulva nagyban meg fogják változtatni vallási térképünket és pedig a tevékenyebbek, buzgóbbak, hívőbbek s kötelességtudóbbak előnyére. Azok az egyházak, melyek erősebben képesek a vallás magasztos tárgyaihoz Istenhez, Jézushoz, az örök élethez, az örök üdvösséghez lánczolni a lelkeket, azok az egyházak virágozni fognak, míg azok, a melyek erre nem lesznek képesek: vegetálni, sorvadni s végre is eltűnni fognak. Ezután a *tevékenység* fog segíteni, valamint minden téren, úgy egyházi téren is. Mennél többeket tud egy egyház magához lánczolni, annál virágzóbb lesz az egyház.

Nálunk ez az egyházhoz való lánczolás jelentékeny mérvben függ a vallástanítástól, következésképp a vallás tanítóinak működése szerint fog alakulni egyházunk jövője is.

Sokat tettek már eddig is a vallástanítók, mert hiszen a gyermekek vallás-oktatását egészen ők vezették; de ezután még többet kell tenniük, hogy elvégezhessék azt a nagy munkát, mely rájuk várakozik. És ez a nagy munka a *gyermeknek hívők kétele*: hogy t. i. az a gyermek ne csak énekelje: „Igazgass Uram engemet, hogy megőrizzem hitemet, s ha von magához e világ, én mint Krisztusba oltott ág: Tőle vegyem tápláltságom, míg az élők közt lesz lakásom” — mondom, hogy a gyermek ne csak énekelje ezeket, hanem valóban is élő hite legyen s mint az Ur Jézus Krisztusba oltott ág, zöldeljen, virágozzék s a maga idejében gyümölcsöt teremjen.

Nálunk a tanítóknak azt a nagy munkát kell végezni, a mit külföldön legalább is tíz annyi ember végez az úgynevezett vasárnapi iskolákban és pedig végezniök kell igazán csaknem minden segédeszköz nélkül, mert hiszen Kismarjai Tóth Lajos tanító helyesen jegyzé meg e lapok hasábjain, hogy az A) B) C) tanterven kívül egyéb segédeszköz úgy szólván nincs a vallástanítók kezében.

Hát az igaz, hogy ez édes-kevés, jóformán semmi, mert hisz ez a tanterv nem is eszköz, csak mérték, a mely alá oda állítják a vizitátorok minden évben működésünket, megítélvén, hogy hogy van feldolgozva az ott követelt tananyag? De hogy hogy végezze ezt a tanító? mily eszközökkel sajátíthatja ő el azt legjobban? (mert hisz ezen tananyagot előbb magunkban kell feldolgozni) s mily eszközökkel adhatjuk át legsikeresebben úgy, hogy az tanítványainkban élővé válják? Szóval, mit hogyan kell tennünk, hogy kezeink közül minél hívőbb evangyéliomi keresztyének és lelki életet élni törekvő egyháztagok kerüljenek ki? arra nézve egy-két ismeretes vallástanítási vezérkönyvön kívül semmiféle alkalmas és célhoz segítő eszközzel nem rendelkezünk.

Szükségünk volna tehát ezen vezérkönyveken kívül még több segéd- és kézikönyvre s egy lapra a *tanítók* részére, melyből minden vallás-oktatásra tartozót tanulhatnánk mi vallástanítók. Azután szerintem szükségünk volna egy olyan lapra is, melyet a felnőtt gyermekek kezébe adhatnánk havonta legalább egyszer.

Ki szerkeszse már most ezeket a lapokat? Én úgy gondolom, a református vallástanítósság. Mert hiszen jól csakis az tudja szerkeszteni, a ki gyakorlatilag is foglalkozik a vallástanítással, s kinek e téren szerzett tapasztalatai is vannak.

Álljon azért elő közlünk egy, a ki ilyen lapot szerkeszteni tud és akar és bizonyára sorakozni fognak mellé mindnyájan a vallástanítók.

De ki merne ily kockázatot tenni? Ez a kérdés merül fel mindjárt kezdetben, mert mi minden megindult jó törekvést csak elbírálni tudunk. Ezért a kezdeményezést többen vegyék kezökbe. Álljanak össze mindnyájan a vallástanítással foglalkozók s biztosítsák a megindítani szándékolt vallástanítási lap megjelenését s akkor minél előbb fog valósulni Kismarjai Tóth Lajos tanító eszméje a „*Módszer lap*“, melyben aztán sok, a vallástanításra szükséges eszmék és elvek, gyakorlatok és tapasztalatok megvitathatók volnának. Haladjunk annak okáért a megvalósítás felé.

Szalay József,
vallástanító.

IRODALOM.

Könyvismertetés.

Ünnepi, évszaki és alkalmi egyházi beszédek.
Irta *néhai Révész Bálint*. Sajtó alá rendezte és kiadta *Csikv Lajos*, debreczeni ev. ref. theol. akadémiai tanár. V. kötet. Debreczen, „Csokonai” nyomda- és kiadó részvénytársaság.

(Folyt. és vége.)

43. *Áldozó csőtörtők és pünköst közti vasárnapi.*
A. i. Luk. 24, 49. — 1. *Ime én elküldöm ti rátok az én atyámnak ígérését, ez ígérettel biztatá Jézus tanítványait az elválás közelgő óráiban. Nem válhatott meg tanítványaitól a nélkül, hogy velök a végórákban is jót tegyen és rájuk örökséget hagyjon. Mennyei ajándékot, örökséget ígér nekik. Szép példája annak, miként kell a szerető szíveknek a halálban elszakadni egymástól; nagyszerű bizonyossága annak, hogy a hű lelkeknek már e földön összeköttetésök van az éggel. Hova maradnak e szép példától azok, kik a szeretet viszonyainak kötelekeit erőszakos kezekkel magok tépik szét: azok, kiknek keblökben talán a szív végső dobbanásánál is tovább tart a harag, gyűlölség; miként czáfolják meg ama nagyszerű bizonyosságát a hű lelkek összeköttetésének az éggel azok, kik testestől, lelkestől egészen a földhöz tapadnak. Óh, Jézus hangoztatá ama szózatot: ime én elküldöm ti rátok az én Atyámnak ígérését. És ez ígéretet teljesítette be rajtunk pünköst napján. — 2. *Ti maradjatok Jeruzsálemben, míg nem felöltöztettek mennyei erővel.* Ez intéssel hagyá el Jézus tanítványait; mert tudta, hogy maga a Jeruzsálemben maradás, mily összetartó szilárdító erővel birand rájuk nézve; tudta, hogy az ő Lelkének tüze csak úgy fogja áthatni keblüket, ha addig is a hitben, szeretetben összekötve maradnak; tudta, hogy a történet csoda legnagyobb hatást fog szülni s annak híre leghamarabb kimegy a nép közé, ha az Jeruzsálemben történik. Vajha mi velünk is így történnék ez mind magunkra nézve, hogy együtt maradjunk itt e Jeruzsálemben, e szent Sionban, míg nem felöltöztetünk mennyei erővel; vajha így történnék azokra nézve is, kik nem szeretnek e szent házba sietni, hogy azok hallván tőlünk az itt történeteket, szívökben megkeseredvén így szólanának: Mit cselekedjünk atyámfiai férfiak? Nem lehet azt kimondani, mily nagy ereje van a szív, a lélek megszentelésére, az erkölcsi élet nemesítésére annak, ha a hívek az Isten házában egybeseregelve buzgólkodnak. Nem lehet ugyan már ma szüntelen a templomban lakoznunk; de nem templomban vagyunk-e mindenkor és mindenütt, ha azon érzéseket és gondolatokat, melyekkel itt foglalkozunk, elviszszük magunkkal az életbe? Nem lehet ugyan, hogy mint az apostolok, széjjel járván, tanítsanak mindenki, sőt az Ur szolgálói sem tehetik mindenkor, hogy felkeresvén a hitetleneket, bűnösöket, beszéljenek azoknak az Isten országáról; de vajjon nem e foglalatosságot teljesítik-e az apák és anyák, ha gyermekeiket imádkozni, Istent Atyjoknak nevezni tanítják stb. Bizony ha mindennek azon érzéseket és gondolatokat vinnék ki magukkal az életbe, melyek itt szívükbe átoltatnak, akkor betöltve tapasztalnék az életben az apostol amaz intését: *egyenlő indulattal, egy értelemmel, egy akarattal legyetek* stb. Óh legyen ez ma és mátol fogva ezután így, hogy maradjunk együtt ez értelemmel, míg nem felöltöztetünk mennyei erővel. Függesszük mennyre szemünket és keressük az oda fenn valókat stb.*

44. *Pünköszt A. i. Csel. 2: 1—4.* Vizsgáljuk az eredményeket, miket a szentlélek ajándékának várása és vétele szült a tanítványokban és az őket követőkben. 1. *Első eredmény volt az erős hit és összetartás.* A Jézus igéretében való erős hit vezeté vissza mind együtt a tanítványokat Jeruzsálembe s az összetartás s egy házban együtt maradás tevé lehetővé reájuk nézve, hogy pünköszt napján megtelének mindnyájan szentlélekkel. Így mívelt azóta is, így mivel ma is csodadolgokat a hit és összetartás, így szüli ama lelkesedést és nemes bátorságot, mely meggyőzi e világot. — 2. *Második eredmény volt, hogy az Isten beszédét nagy bátorsággal szólják vala és kezdének szólani más nyelveken, a mint a Szentlélek ad vala nekik szólaniok.* Ma már nem adatik ugyan a Szentlélek által különböző nyelveken szólaniok az evangéliom hirdetőinek, de vajjon nem több népek nyelvén szól-e ma már a biblia, mint a hány nyelven hirdetik az abban foglalt tudományt a Szentlélekkel megteljesedett tanítványok; nem szól-e a biblia mindenki szívéhez, lelkéhez azon hangon, melyen saját nyelvére ismer, mely kérdéseire feleletet, kétkedéseire megnyugtatót, vágyaira kielégítést, csüggedéseire bátortást, rettegéseire biztatást, reményeire hitben valószínű igazságot visszhangoztat? De csodálatos, még sem ad arra az élet nyelve hű visszhangot s a világ nyelve mind e mai napig nem lett egygyé azzal. Óh Lelkeknek Lelke! töltsd ki e pünköszt napján lelket a népekre és nemzetekre, mindenkifelett pedig a te anyaszentegyházadra, hogy ha a népek különböző nyelveken beszélnek is, ha a ker. anyaszentegyház több felekezetre szakadozott is, minden népek és felekezetek testvéries szeretetben és békeségben férjenek meg egymás mellett s a Jézus neve által legyenek egyek a lelki szabadság és világosság országa diadalának kivívásában. — 3. *Harmadik eredmény, hogy némelyek megkeseredének szívökben és mondanak Péternek és a többi apostoloknak, mit cselekedjünk atyámfiai férfiak? . . . Kik azért örömet vesznek az ő beszédét, megkeresztelkedének és megszorodának azon a napon mintegy három ezer lélekkel.* Vajjon dicsekedhetik-e a mai kor hasonló eredményrel? Oh keresztyén világ, állj meg ma ama szívében megkeseredett sokaság előtt, mely ezt kérdezi a tanítványoktól: mint cselekedjünk? és ha hasonló kérdés nem támad kebledben, szegyenülj meg méltóságodban s a megcsüggenülés érzete vezessen bűnbánatra. Mert csak a kik megtérnek, azok veszik a szentlélek ajándékát.

45. *Pünköszt A. i. Ján. 14: 16—17.* Ama pünköszt lélek velünk marad mindörökké. 1. A pünköszt lélek igazság lelkének mondatik a sz. leczkében s mint ilyenről igéri Jézus tanítványainak, hogy az velök marad mindörökké. S hogy ez megmaradt az apostoloknál, azok életéből, s hogy mi velünk is velünk van, a mai kor eseményeiből mutatja ki. — 2. A pünköszt lélek vigasztalónak is mondatik a szent leczkében s mint ilyenről igéri Jézus, hogy velünk marad mind örökké. Ez hasonló módon nyer bizonyítást az apostolok történetéből s a mai nap eseményeiből.

46. *Pünköszt utáni vasárnapi A. i. Csel. 19: 1—2.* Tusakodik ma is az Isten Lelke erejével, mint makacs, pedig törpe ellenség

1. a tudatlanság, mely vagy épen nem tudja, vagy nem képes felfogni egész fonságában a jézusi nevet;

2. a megkeményedés, mely ha Isten Lelkének ihletését érzi, vagy Isten szavát hallja is, így szól: kicsoda az Ur, hogy engedjek neki;

3. a kérkedő bölcselkedés, mely szegyenel meghajolni a keresztyén vallás nagy eszméi, igazságai előtt,

melyeket pedig nem túlszárnyalni, de csak utólni sem bir a gyarló emberi elme, megtestesíteni pedig nem birt szinte 19 század;

4. a hitvány érdek, melynek a magasabb eszmék ellen azért, mert reá nézve veszélyesek, jelszava ez: Nagy az efezusbéli Diána!

47. *Nyári. A. i. Ezék. 3: 22. 23.* Keresztyén embernek lelkét tápláló eledelt is kell keresni a természetben; Isten keze ihletését kell érezni azon vágyódásban, Isten szavára kell ismerni azon sugallatban, mely őt a mezőre, a természetbe vonja; keresztyén embernek a természet szépségén felül Isten dicsőségét kell látni, a mezőkön fülébe hangzó hangokban Isten szavát kell megérteni. I. *Ime a mezőkön az Urnak dicsősége áll, ezt kell látnunk egy mezőn, mely száználküli virágok színes bokrétaival tarkállik s ismét egy mezőn, mely érett kalászok szőke habzásával hullámzik.* Sőt így van ez nemcsak a földi termékekkel, hanem az élet minden javaival, minden boldogságával is. — II. *Ime a mezőkön az Urnak dicsősége áll.* Ezt kell látnunk, ha egy már lekaszált és learatott mezőn hordozzuk is végig tekintetünket. De ezt kell látnunk azon gondolatra is, hogy a te szépséged és dicsőséged hasonló a fűhöz, mely reggel virágzik és estve kivágatják s megszárad, hogy a te életed is hasonló a vetéshez, mely idejekorán learattatik. A vallás azt mondja, hogy ha a vetések nem czél nélkül zöldellenek fel, hanem azért, hogy megérjenek az aratásra, minket sem czél nélkül állított elő a gondviselés, hanem azért, hogy rendeltetésünket elérjük, mit e földön megközelítenünk sem lehet; hogy ha a buzaszálakban rejtőznek magvak, melyek levágatván is megtartatnak, mi bennünk is kell lenni oly kincseknek, mely egy tartósabb életre megmarad; ha a lekaszált mező új tavasszal ismét kizöldül, az elvetendő magvak ismét kicsiráznak, nekünk is lesz szebb tavaszunk, nekünk is lesz új életünk, mely a sír porai közül fog feltámadni.

48. *Nyári. (Jó esőzések után.) A. i. Hagg. 1: 13.* „Én ti veletek vagyok, ezt mondja az Ur. Es hogy velünk van Isten még csapások, veszélyek közepette is, nem hagy erről kétkednünk 1. sem emberi életünk mivoltának, sem azon viszonyának ismerete, melybe Jézus által Istenhez, mint mennyei Atyánkhoz jutottunk. 2. A történelem, a tapasztalás sem. 3. Ha nem mindenkor mutatja is Isten velünk létét veszély, csapás idején szabadításában; de ekkor sincs okunk panaszkodni Isten ellen.

49. *Nyári. (Inséges év után s mostoha időjárásakor.) A. i. Ézs. 49: 14—15.* Az első részben „elhagyott engem az Ur és elfelejtkezett én rólam“ az e szavakban rejlt emberi panaszt s a 2-ik részben, Isten eme feleletét tárgyazza: *Vajjon elfeledkezhetik-e az anya az ő kis gyermekéről, ha azok elfeledkezének is, de én nem feledkezem el te rólad.*

50. *Nyári. (égi háború után, mikor a villám házat is felgyújt a községben.) A. i. Jób 37: 1—4.* *Halljátok meg figyelmesen az Urnak rettegéssel dörgő szavát, mely minden eget alatt hallatszik és az ő villámlását e földnek minden részre kiterjeszti; a villámlás után ordít a mennydörgés és dörög az ő nagyságos szavával.* Ne feledjétek, hogy nem pusztán villám tüze, hanem Isten dicsőségének és hatalmának felsége az, a mit láttok. 2. *Az erős Isten mikor az ő szavával dörög, csodálatosképen cselekszik és oly nagy dolgokat cselekszik, hogy meg nem érthetjük.* Nemcsak nagy, hatalmas, dicsőséges az Isten a mennydörgésekben, hanem bölcs is csodálatosképen.

51. *Aratási. A. i. Ján. 4:37. Más a magvető és más az arató* 1. a testi, 2. a szellemi és erkölcsi munkásság tekintetében.

52. *Ujkenyéri urvacsora-osztás előtti vasárnapi* (bűnbánati vasárnapon). *A. i. Jerém. 8:20.* Ezen felosztás nélküli beszéd az idő haladtából rajzolva a romlást, a bűn terjedését, int megtérésre.

53. *Ujkenyéri urvacsora-osztáskor. A. i. Jer. 5:24.* Tanuljuk meg, hogy az Urnak a föld termésében megadott áldását ama bölcsesség kezdetének, az Ur félelmének megszerzésére használjuk 1. azért tanuljuk meg ezt, mert az áldás, ha szinte szelidebb erővel is, mint a csapás, de csakugyan az Istennek félelmére vezet. 2. Azért kell az Urnak áldását az ő félelmének megszerzésére használnunk, mert az áldás ideje korán, a csapás pedig többnyire későn és megbánással tanít e bölcseségre.

54. *Ujbori urvacsora-osztás előtti vasárnapi. A. i. I. Móz. 3:10. A te szódat hallám és megfélemlék.* 1. Isten szavát hallatja velünk az erkölcsi érzés vagy lelkiismeret. 2. Még inkább hallatják a közös csapások és az elenyészett nemzetek, birodalmak történetei.

55. *Ujbori urvacsora-osztáskor. A. i. Zsolt. 104:15.* Szól a borról 1. mint vidámság italáról, 2. mint újtestamentom véréről.

56. *Őszi. A. i. Jer. 8:7.* Két részben igen szépen rajzolja, hogy a vándor madarak miként követik a bennök levő ösztönt s az ember nem hallgat az okosság és erkölcsi érzés szavára; a vándor madarak tudják mikor kell elmenniök, az ember pedig nem tudja, vagy legalább feledti, hogy neki is el kell innen menni.

Alkalmi egyházi beszédek.

1. *Székfoglaló egyházi beszéd. A. i. Csel. 10:29—33.* Az alapigét 3 részben saját körülményeire alkalmazó, nemes szerénységgel írott beszéd,

2. *Tisztújításkor. A. i. 2. Móz. 18:21. 22.* Szól 1. az új tisztviselők előállításának módjáról, 2. azon kötelekekről és kötelességekről, melyek az új tisztviselőkben, valamint mi bennünk is mérlegelendőek.

3. *Valamely jótékony célú adakozásra felhívás alkalmával. A. i. Gal. 6:2.* — 1. Református egyházi életünk szükségei kölcsönös teherhordás nélkül be nem tölthetők, céljai el nem érhetők. 2. Azon jogokra és kötelességekre mutat, melyek innen eredve, együttesen folynak s egymást kölcsönösen feltételezik.

4. *Harang feltételkor. A. i. Zsolt. 95:6—8.* 1. Jöjjetek el, imádjuk, boruljunk le arczezal, hajtsuk meg térdeinket a mi teremtő Urunk előtt, mert ő a mi Istenünk és mi az ő mezejének népei és az ő kezének juhain vagyunk. 2. Jöjjetek el ma, ha az Ur szavát hallandjátok, meg ne keményítsétek szíveiteket.

Dávidházy János.

A határkőnél.

(Folytatás.)

De nemcsak a hatalom, mely minden időben és helyen már természete szerint zsarnok, gyűlöli a protestántizmust, a melyben erőszakoskodásainak tiltakozását találja; hanem az egész társadalom, magok a protestánsok is különösen, szinte feszélyezve érzik megokat vele szemben. Nem ismerjük többé annak fentartó erejét a lelki világra; nem hiszünk teremtő, vezérlő, átalakító erejében. Olyan ma a hangulat, hogy a protestántizmus feladásával mind a világ az abszolutizmus boldogító karjai

közé kívánkozni látszik. E nyomasztó hangulat mellett aztán a protestántizmus ügyét felszínen tartani, annak eszméit, igazságait a közgondolkodás kedvelt tárgyaivá tenni lehetetlen. Ugy hogy, míg a kath. gyűlésekre, a melyekről pedig mindenki láthatná, hogy egyáltalában nem az Isten országa céljait munkálják, ezeken seregelnek, nem szégyelve a reakció, a sötétség zsoldjában harcolni; míg a klérus érdekeit szolgáló sajtó, a meglevők mellett újra 2 közlönyvel fogja hirdetni a 19-ik század végén, a középkor vészes elveit: addig a prot. világi urak, ha egyházi tisztességben vannak, megjelennek ugyan gyűléseinken, de annak az egy körnek adminisztrációs ügyein kívül az egész protestántizmusból, ev. egyházunk jelentőségéről magasabb színvonalon, kevés kivétellel, nem is gondolkoznak; semmit is nem tudnak, mert egyházi lapot nem olvasnak; nemcsak, hanem a mikor a protestántizmus igazait képviselő oly lapot, mely világiak asztalára is eljuthatna, sürgetnek sorainkból, a felelet az, hogy nagyjaink ezt nem akarják, — az, hogy az egyetemes lelkész-értekezlet is a ref. polit. napilap eszméjét „célravezetőnek és üdvösnek nem látja”; az, hogy a mikor eme, felsőbb helyről jött leintések daczára is az „Órálló” megszületni akar, oly csekély előfizetési ár mellett is — legalább a mi vidékünkön, hiszem általában Erdélyből — előfizetni, olvasni nem akarják, még magok a lelkészek sem, pedig a m. prot. egyház Dunántúl és itt van legjobban fenyegetve, tehát egy kissé erősebb protestáns érzékre itt volna legnagyobb szükség.

Egyházunk nemtelen fegyverekkel soha sem küzdött; harca mindenkor az igazság és jogtudat alapján álló férfias, nyílt harcz volt ellenségeivel, a kik soha sem voltak mások, mint a haza ellenségei. Nem úgy, mint a hazának elkényeztetett gyermeke, a kath. egyház, melynek fejei, vezéremberei a multban is sokszor, ezidőszert is magával a hazával állanak szemközt, mint ellenség. Ha tehát az örületes hajszába, mit a klérus indított közvetlen a magyar kormány, közvetve a protestántizmus ellen, egyházunk bele nem vegyül, támadva akár egyiket, akár másikat, akár mindeniket egyszerre, — magához marad hű és következetes.

De rendet, békét felforgatni; ha a kezeinkben levő roppant erő és hatalom nem elég, népet fanatizálni, bigott tömeget a fennálló törvényes kormány és a haza többi polgárai ellen lázítani: avagy ezzel ellentétben higgadtan, csendesesen, de a jog tudatában teljes erővel szót emelni nyilvános sérelmek felett, melyeknek némelyikét nem is tudva ejtik rajtunk, úgyszintén törvényes formák, korlátok között figyelmeztetni kormányt, törvényhozást veszélyekre, mik a haza polgárainak egy részét valamely törvényből fenyegetik, — e kettő nem ugyanaz. És ha egyházunk ilyen esetekben is hallgat, egyfelől már nem kiméletet tanúsít, hanem gyengeséget árul el, másfelől arra enged következtetni, hogy hivatását nem érti át teljesen.

Gyengeség nem követelni kárpótlást az anyakönyvek elvételével szenvedett jövedelem csokulásért. Gyengeség nem tenni erélyes kérdést illetékes helyen az iránt, hogyan találják összeegyeztethetőnek érintetlenül hagyását a magyarországi kath. egyház viszonyának a r. pápához — azzal az új törvénnyel, a mely nem engedi meg, hogy az ezután alakulandó felekezetek feje az országon kívül álló egyén, vagy hatóság legyen; avagy hogyan csak a vallásbeli teljes szabadságot és a vallásbeli nem egyenlőséget?!

Már most, miért nem érzi hivatásának az egyház, hogy közbelépjen az államnál a Jézus kicsinyeiért?

Mi folyvást a külsőt építgetjük, hogy a mi jobban szem előtt van, abban szégyent ne valljunk. Különben is — azzal vigasztaljuk magunkat — mindazon külső intézményekből az egyház belső életére háramlik a haszon. Ha p. o. az egyházak „önerejüket messze felül haladó költséges templomokat, lelkészlakot és iskolaépületeket emélnék;“ a fényes templomokból majd az Isten igéje is ragyogóbban árad reájok; kényelmes lelkészlakok lakói több gondot fordíthatnak hivatásszerű munkájukra; korkivánta iskolaépületekben a tudományok is a korkivánalmaihoz mérten fognak taníttatni gyermekeinknek. — Ha állani fog a debreczeni prot. egyetem, az Alföld protestáns népe nagylelkűségének e monumentális dicsősége: leendő művelt osztályunk már erősebb prot. tudattal, érzékkel fog kiszállani falai közül és így hívebb gyermeke leendő egyházának, mint a mai, az már oda lesz nevelve egyház-szerető tanárok által, hogy a protestantizmus érdekeit védelmező lapot is szívesen olvas, maga is ír és többet tesz egyházáért és az Isten szent nevéért. — De e külső nagy alkotások mellett, melyek kétségkívül a belső hivatástudat megannyi bizonyosságai, gondolnunk kell még az Ur szolgáltnak további sorsára is. Am önerőnkől talán lesz már valaha özvegy-árva gyámintézetünk is, hiszen egy lépéssel előbb haladt e nehéz kérdés, a mennyiben az ideai konvent már bizottságot küldött az ügy előkészítésére. S ime már a lelkészi nyugdíjintézetre vonatkozó statisztikai adatok is napvilágot láttak, s hacsak valami külső akadály nem fogja az egyházat gátolni, teljes erővel munkálkodhatik a belmisszió terén is.

Harasztos.

Nagy István.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Ev. ref. egyházunk törvényei.** A magyarországi evangélikus reformált egyház Budapesten tartott országos zsinata által alkotott egyházi törvény a vallás- és közoktatásügyi miniszter által a király elé terjesztvén, ő felsége azt a következő legfelsőbb helybenhagyási és megerősítési záradékkal jóváhagyta:

A magyarországi evangélikus reformált egyháznak legfelsőbb királyi engedelmünkkel 1891. évi december 5-én és folytatólag 1893. évi november 14-én és következő napjain Budapest fő- és székvárosunkban tartott országos zsinata által alkotott, vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterünk útján legfelsőbb jóhagyásunk és királyi megerősítésünk alá hódolattal felterjesztett jelen egyházi törvényt ezennel jóváhagyjuk és megerősítjük. Kelt Bécsben, 1893. évi december hó 29-én. *Ferencz József*, s. k. Gróf *Csáky Albin*, s. k.

— **Debreczeni egyetem.** Mialatt Vaszary úrék az ország figyelmét erőnek erejével a magok dolgaira igyekeznek terelni: a józan magyar református nép a saját tűzhelyének rendben tartásával s jövőjének biztosításával foglalkozik. Ugy is el akarják már telegkönyveztetni a budapesti egyetemet „katholikus egyetem“ czimén a r. kath. egyház tulajdonába, s akkor, még ha addig nem volna is, meg kellene alapítani a debreczeni egyetemet. De reméljük s hiszszük az Istent, hogy a maga idejére állani fog a debreczeni egyetem, mint az Isten igaz imádásának, a magyar haza hő szerelmének, a

király tiszteletének, jog s törvény szentségének és a józan tudomány s tiszta erkölcs terjedésének egyik élő s beszélő bizonyossága! Ez óhaj megvalósulásának előzalogai azok a folyton-folyvást történő ajánlatok, vagy tényleg is teljesített adakozások s alapítványok, melyekről mindannyiszor örömmel s hálával emlékezünk meg. Utolsó jelzésünk óta gyűlt *Debreczenben*, péterfiai külváros II. tizedében 57 kor. 88 fil., varga-u. V. tizedében 313 kor. 40 fil., miből *Szabó Mihály* 200 koronát s többen kisebb összegeket adtak. Nagyobb adakozások újabban ezek: *Csanak József* és gyermekei 3000, *Ujfalussy József* kórházi főorvos 1000, *Torday Gábor* ügyvéd 800 koronás alapítványai. E lelkes polgáraink áldozatkészsége buzdító, villanyozó hatást gyakorol egész helyi társadalmunkra s példájok láttára minden nemesen gondolkozó polgár, tehetsége szerint, siet lerakni áldozatát a tudomány oltárára. Abban az aranykönyvben, azon a márványapon, mely az adakozók neveit örökíteni meg, fel lesznek jegyezve a legkisebb összeggel áldozók is mindnyájan. Mi csak a fősummák jelzésére szorítkozhatunk, lapunk terjedelmének korlátoltsága miatt s pusztán a példák felmutatásának kedvéért említjük fel, hogy *Kiss Albert* lelkész és társa ivén 4282 korona, *Piacz-utcán* I. tizedében újabban 1570 kor., a IV. tizedben 3710 kor., *Varga-u.* I. tizedben adakozás és ajánlás 2236 korona, mihez *Varga Ferencz* és családja 1000, *Nemes Kálmán*, *Gondy K.*, *dr. Kocsár G.* egyenként 200 koronával járultak. A külvárosi házaknál gyűlt filléres adományok is ezen a héten 200 koronánál többre rugnak. A gyűjtés állandóan tart s még több mint 40 kiküldött elszámolásáról lesz alkalmunk megemlékezni. *Vidéken* is felfogta, megértette a magyarság, mit jelent az, hogy Debreczenben egyetem legyen. A világosság s tudomány érdekében áldozni, örömmel és kötelességnek tartja minden honpolgár. *H.-Hadház* 4000, a *szatmárnémeti* ev. ref. egyház 400, *Vámospércs* 2000, a *nagypaládi*, tisztán földmivelőkből álló ref. egyház 100 koronát szavaztak meg, míg a már multkor említett békésbányai egyházmegye lelkes és hitbuzgó gyülekezetei így *Öcsöd* (400 kor.) *Szentes* öt éven át 400—400 kor., meg a többiek mindnyájan, élükön a derék vezérférfiakkal, a jelenkor hódoló elismerését s az utókor háláját méltán kiérdemelték. Az „alma mater“ iránt érzett hálából küldött *Tury Lajos* gyüdi (baranyai) ref. lelképásztor is 200 koronát, azzal az óhajjal, hogy a kollégiumból kinőtt *debreczeni egyetem* legyen a magyar hazafiságnak védtágyája, a tudománynak világító tornya, a protestantizmusnak és hazánknak diszere s Isten dicsőségére! Ugy legyen!

— **A közügyességi oktatás** meghonosítása érdekében mozgalom indult meg Debreczenben s Hajdúvármegye területén is. E tárgyban legközelebb szaktanácskozmány volt, a mely javaslatot terjesztett a megyei közigazg. bizottság elé, ajánlván, hogy az iskolai főhatóságok figyelmét hívja fel a bizottság erre az ügyre, hogy már jövőre 15 iskolában a közügyességi oktatást kísérletileg megkezdhessek. Az ezen foglalkozást elsajátítani kívánó tanítók kiképzése végett f. évi július és augusztus havában közügyességi póttanfolyam rendeztetnék a kollégiumi tanítóképzede helyiségeiben, melyeknek e czélra leendő átengedése iránt az egyházkerületi közgyűlést kéri fel. Mindezen tervek keresztülvitelét megkönnyíti s lehetővé teszi a tanügyi, földmívelési és kereskedelmi kormány hathatós támogatása, e mellett számítani lehet a társadalom pártoló figyelmére is. Debreczenben egyelőre csakis egy állomás szerveztetik, mivel itt később külön munkaiskola fog felállíttatni. Ez úttal a vidékre terjed ki a gondoskodás ebben az irányban. A szaktanács, mely-

nek elnöke Sándor Kálmán kir. főmérnök, előadója Eötvös K. Lajos tanfelügyelő s tagjai közt vannak Joó István tan.-kép. igazgató, Szeremley J., Dávidházy J. esperesek s több tanító és közg. biz. tag, — kimondotta, hogy az elemi iskolákban a rendszeresebb rajz-oktatás az egész vonalon életbe léptetendő.

— **A Nagy József alapítványra** az 1882/3. évre szülőlag Batori Gábor volt főiskolai szénior vétetett fel.

— **A Beregszászban** január 17-én tartott lelkész-jelölő bizottsági összejövetelen a bereg-somi lelkészi állomásra kijelöltettek: Zámory Zoltán m.-kaszoni, Sütő Miklós kajdani rendes, Mizsák Péter munkácsi helyettes, Konez János macsolai és Seres Ábrahám beregszászi segédlelkészek. A jelölés egyhangúlag történt. A választás napja februárius 4.

— **Az alsó-szabolcs-hajduvidéki egyházmegye** köréből. Ezen egyházmegyénkben, az illetőknek tanács-birákká választása folytán megüresedvén a jegyzői állások, azok betöltését elrendelte a legutóbb tartott egyh. megyei közgyűlés. Közelebb felbontatván a szavazatok, egyházmegyei jegyzökké *Tóth Lajos* t.-dobi és *Jakucs Sándor* szováti lelkészek választottak meg. — Örülünk a választás ezen eredményének, mert munkabíró, lelkes és lelkiismeretes egyéneket hívott el a gyülekezetek bizalma az oly igen fontos jegyzői állásokra.

— **Bálintzról** (Krassó-Szörényvármegyéből) Szőlősi Imre körlelkész arról értesít bennünket, hogy a fenkölt lelkü, keresztyéni buzgóságban példaadó nő, *gróf Ráday Gedeonné* ő mlga, az alakulás nehézségeivel küzdő andrásházai és rakittai gyülekezeteknek, a Lapunk múlt évi utolsó számában jelzett adományokon kívül még újévi ajándékkul egy kenyértartó tányért, a kenyér kiosztására egy kisebb tányért, egy 2½ literes boros kannát, egy belül aranyozott talpas kehelyt, továbbá kereszteleléshez egy oválalakú mély tálat és egy kannát szíveskedett küldeni. A két gyülekezet nevében kifejezett hálához méltán csatlakozik a köz elismerése és hódolata is.

— **Kis-Ujszálláson a főgymnasium** tanulóinak önképző „Arany köre” e hó 6-ikán tartotta meg a Jókai-ünnepélyt. Három VII. oszt. tanuló szavalt Jókai műveiből, ifjú Gulyás Lajos pedig „Jókai rövid méltatása” című felolvasásával közelismerést nyert. A műkedvelő dalárda énekkel nyitotta meg s énekkel zárta be az ünnepélyt. Megnyitó beszédet tartott Benő János tanár-elnök. — Ugyanitt az 1893. évben született 436, meghalt 328, egybekelt 107 pár.

— **Nagy-Becskereken** halad a missiói munka, melyet Szalay lekipásztor az általa szerkesztett, népies nyelvezetű, vallásos, bibliai tartalmú „Keresztyén” című lapjával is igyekszik előmozdítani. E lapot ez évben is kiadja. Ára egész évre 50 kr., tanítóknak 25 kr., kik jutalékkul az általok gyűjtött előfizetési összeg 50%-át tiszteletdíj gyanánt nyerik.

— **Gyász hírek.** *Öv. Radácsi Györgyné, szül. Szigethy Juliánna* asszony, Radácsi György sárospataki theologiai tanárnak édes anyja, e hó 4-ik napján, életének 76-ik, özvegységének 27-ik évében elhunyt s nagy részvét mellett eltemettetett. Négy élő gyermeke s 46 unoka és dédunoka örzi áldó kegyelettel a jó édes anyának, nagyanyának emlékezetét. Vigasztalást, lelki megnyugtatást a gyászoló feleknek! — *Biharban* pedig e hó 15-én kísérték örök nyugalomra *Rigó József lelkész özvegyét*, szül. szaplonezai *Szaplonezai Francziska* úrnót, ki 66 évet élt. Rigó Lajos bihari lelkész és Rigó Ferenc földbirtokos, volt orsz. képviselő édes anyjokat gyászolják a megboldogultban, kinek temetésén a főiskolai énekkar is részt vett. Emlékezte legyen áldott!

TARTALOM-JEGYZÉK: Hajdan és most. Theologus. — Tárcza: A magyar nemzet jogállása az egyházi külső kormányzat terén. Dr. Kovács Sándor. — A fekete lobogó ki van bontva. Bacsoni Lajos. — A vallás és a tudomány. Dicsőfi József. — Tanügy: Közép és felsőbb iskoláink köréből. — Több gond a vallástanítókra. Szalay József. — Irodalom. — A határkőnél. Nagy István. — Különművek. — Hirdetések.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat

a kércsi lelkészi állomásra.

Nevezett állomás 617 forintra van értékelve hivatalosan. E fizetés 36 kat. hold földön kívül áll terményből, igás- és gyalognapszámból s a gyermekek valláserkölesi oktatásért járó 66 frt tandijból, megjegyzendő, hogy a 617 forintból 12 forint államadó czimen lefogatik.

Kötelességei: 1. A tanköteles gyermekeknek hetenkint 5 órán valláserkölesi tanítást adni a tanterv szerint.

2. Mindenféle kántori szolgálatot teljesíteni, tehát úgy a templomban, mint temetések alkalmával.

A pályázni szándékozók felszerelt kérvényeket folyó évi február 10-ik napjáig Lukács Ödön f.-szabolcsi ev. ref. espereshez Nyiregyházára intézzék.

A megválasztott hivatalát azonnal elfoglalandja.

Kelt Debreczen, 1894. jan. 15.

KISS ÁRON
püspök.

Pályázat

a szatmári ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *csengeri* segédlelkész-tanítóságra.

Fizetése:

1. 600 korona készpénz, évnegyedenként előre kiszolgáltatva az egyház pénztárából. 2. 13 hektoliter és 64 liter búza, az egyház magtárából kimérve. 3. 10 köbméter kemény tűzifa, udvarára beszállítva. 4. 3 hold föld haszonélvezete. 5. Tűzifa vásárvámjából mintegy 10 forint. 6. Tandij minden gyermektől 1 frt 13 kr. s egy ölö csirke. 7. Tisztességes két szoba lakásul.

Kötelességei:

A IV-ik és V-ik elemi osztályok tanterv szerinti vezetése. Vasárnap délután templomi szolgálat. Tanítványok száma a két osztályban 15—18-ig.

Pályázni kívánók kérvényeiket 1894. február hó 10-ig az ev. ref. lelkészi hivatalhoz küldjék be.

Csenger 1894. január 15.

As egyhást nács.